Opfind et overgangsritual

Forfattere: Mathias Mølleskov
Redaktør: Thomas Brahe

Faglige temaer: Ritual, Tro, Overgangsritual, Fase, Rollespil
Kompetenceområder: Ikke-kristne religioner og andre livsopfattelser

Introduktion:
I denne aktivitet skal eleverne lære, hvordan mad og smag kan indgå i et overgangsritual. De skal kunne udpege faserne i et overgangsritual (separations-, liminal- og inkorporationsfasen), og også selv være i stand til at opfinde deres eget overgangsritual, hvori smag eller spisning skal indgå. Eleverne skal kunne redegøre for, hvordan mad kan have indflydelse på vores identitet, status og udvikling som menneske.

Aktivitet med dialogoplæg og billeder

1 Tag først en snak med eleverne om, hvordan vi kan ændre os som mennesker, når vi spiser

NORDEA FONDEN
Vi støtter gode liv

noget.

"I konfirmationen spiser man f.eks. en oblat og drikker lidt rødvin (nadver), og efter dette er man *"trådt ind i de voksnes rækker"*, men ud fra et religiøst synspunkt er Jesus tilstede med en, og man optager Guds tilgivelse. Ud fra et ikke-religiøst synspunkt kan man også tale om, at man først er rigtigt voksen, når man spiser stærk ost, drikker alkohol eller kaffe."

2 Redegør herefter for, hvad der definerer et overgangsritual. Skriv de tre faser (separations-, liminal- og inkorporationsfasen) op på tavlen eller smartboardet, og forklar. Supplér gerne med et religiøst eksempel (dåb, hajj eller bar mitzvah). Det er vigtigt, at eleverne gøres opmærksomme på, at disse tre faser ikke er en lovmæssighed, men blot et redskab til at skabe forståelse og struktur over fænomenet overgangsritual på tværs af alle kulturer og religioner.

3 Vis eleverne nedenstående klip fra filmen "Zappa", hvor Mulle skal spise en skovsnegl for at være med i hulen. (Klippet er her hentet fra youtube, men det kan også være, at skolen i forvejen ligger inde med en kopi af filmen, som klippet kan vises fra - evt. i en større kontekst eller i filmens fulde længde).

4 Prøv i samarbejde med eleverne at se, om I kan udpege nogle af de tre faser i overgangsritualet. Snak med eleverne om de tre fasers betydning for individets optagelse og accept i en særlig gruppe eller en særlig kultur.

5 Opdel nu klassen i grupper, og giv hver gruppe en madvare.

6 De skal nu i gruppen opfinde deres eget overgangsritual, hvor man i liminalfasen skal spise eller

smage på madvaren. Det er vigtigt, at eleverne skaber en historie, som har noget med madvarens smag, duft eller udseende at gøre.

"Når I skal lave jeres overgangsritual, så er det vigtigt, at man i liminalfasen skal spise eller smage på madvaren. Derudover skal I kunne argumentere for, hvorfor jeres ritual ser ud, som det gør. Skal man f.eks. smage på en chili, hvorefter man males rød i hovedet - er det så et ritual, som ærer Chili Klaus? Bliver man indviet i en gruppe, som hylder ham, eller optager man noget af hans styrke?"

7 Lad eleverne vise deres ritualer for hinanden, og lad elever fra de andre grupper prøve (læreren må også gerne prøve). De elever, som kigger på, skal se, om de kan udpege nogle af de tre faser i ritualet.

8 Slut af med at diskutere i plenum, hvad overgangsritualet og mad kan gøre ved os.

"Gør overgangsritualet én til en del af et fællesskab, eller fjerner man sig fra et fællesskab? Bliver man unik? Får man kræfter? Skal ritualet forstås bogstaveligt eller symbolsk? Er der forskel på, om det, man skal spise, smager godt eller dårligt?"

Forberedelser

Medbring madvarer, som eleverne kan bruge til at opfinde deres egne overgangsritualer. Dette kan være alt lige fra chili, vingummi, æbler, leverpostej, yoghurt m.m. Kun fantasien sætter grænser! Lad eventuelt eleverne bruge nogle ting de selv har med på madpakken. Man kan også bede eleverne forberede sig til aktiviteten ved at tage en eller flere selvvalgte madvarer med hjemmefra.

Læringsmål

I denne aktivitet skal eleverne lære, hvordan mad og smag kan indgå i et overgangsritual. De skal kunne udpege faserne i et overgangsritual (separations-, liminal- og inkorporationsfasen), og også selv være i stand til at opfinde deres eget overgangsritual, hvori smag eller spisning skal indgå. Eleverne skal kunne redegøre for, hvordan mad kan have indflydelse på vores identitet, status og udvikling som menneske.

Fra Forenklede Fælles Mål sigtes efter følgende videns- og færdighedsmål:

- Eleven kan redegøre for betydningen af centrale grundbegreber og værdier i verdensreligioner og livsopfattelser
- Eleven har viden om centrale grundbegreber og værdier inden for verdensreligioner og livsopfattelser
- Eleven kan reflektere over centrale symbolers og ritualers betydning for menneskers liv

- Eleven har viden om centrale symbolers og ritualers anvendelse i verdensreligioner og livsopfattelser

Uddybende

Hvorfor mad, smag og ritualer?

Udtrykket "*du bliver, hvad du spiser*" bruges typisk til at forklare, at vores kost har en psykologisk og fysisk indflydelse på vores helbred. Spiser du meget fastfood, er du usund. Spiser du mange grøntsager, er du sund. Men findes der i virkeligheden en mere bogstavelig forståelse af udtrykket? Hvis jeg f.eks. spiser meget stærk mad, bliver jeg så selv stærkere? Kan den mad vi indtager give os særlige kræfter eller ændre os som person? Mad og smag, samt måden det indtages på, kan have indflydelse på, hvem vi er – ikke blot på et personligt plan, men også i en social kontekst.

Ritualer er sanselige ligesom smag er det. I Inger Furseth og Pål Repstads bog *Religionssociologi – En introduktion* definerer de ritualer som:

"… *standardiserede samhandlingsmønstre med symbolsk indhold som gennemføres i bestemte situationer. […] Forholdet mellem symbol og realitet er ofte temmelig mangetydigt. At deltage i eller være vidne til ritualer kan være en stærk og intens oplevelse, bl.a. fordi ritualer ofte indebærer et kropsligt engagement.*" (Furseth og Repstad 2015, 213).

Det kan tit være besværligt at forklare, hvad et ritual helt bestemt går ud på, da det indeholder dette mangetydige forhold mellem symbol og realitet. Når man derfor siger noget om hvad et ritual betyder, så vil man typisk forholde sig til hvad et bestemt fællesskab siger om et ritual, eller hvad en talsmand fra dette fællesskab siger. I bund og grund skal man altid huske, at det i alle sammenhænge er meget individuelt hvad det enkelte menneske "tager med sig" fra et ritual. Den kropslige handling i et ritual indikerer, at der er tale om en sanselig oplevelse. I ritualer kan der indgå mange forskellige sanselige aktiviteter såsom højtlæsning og citering af religiøse tekster, musik, sange, dans og mad etc. Madens rolle i ritualer bliver interessant i forbindelse med smagen – for hvilken rolle spiller smagen i ritualet? Nogle ritualer inkorporerer mad for meget konkret at forholde sig til lige netop smagen af maden og dens symbolik, mens andre ritualer sætter madens symbolik i fokus uden inddragelse smagen. Så længe indtagelse af mad indgår i ritualer, er det interessant at undersøge og diskutere, hvilken rolle smagen spiller i ritualet, hvorfor og hvordan.

Da dette er et forløb til kristendomskundskab, tager de første to aktiviteter udgangspunkt i to religiøse ritualer for henholdsvis jødedommen (sedermåltidet) og kristendommen (nadveren), mens den tredje aktivitet fokuserer på ritualet som overgangsritual i både religiøs og ikke-religiøs sammenhæng. Således sørger dette forløbs aktiviteter for, at man kommer vidt omkring i kristendomskundskabs kompetenceområder.

Den æstetiske tilgang og ritualet

På EMU står der følgende:

"*Æstetik handler om sanselighed og ækvivalerer således i vid udstrækning med det, der også benævnes praktisk-musiske aktiviteter.* (EMU 2016).

Med praktisk-musiske aktiviteter menes f.eks. dans, musik, drama, film og kunst – aktiviteter som skal give eleverne en sanselig oplevelse. Det sanselige er dog ikke nok. Dr.phil, professor Dorthe Jørgensen har i kapitlet *Den æstetiske tilgang* fra bogen *Religionslærerens Hånndbog II* skrevet om, hvad der udmærker en æstetisk erfaring. Hun pointerer at en æstetisk erfaring har et sanseligt afsæt, men at den også må vække følelser. I denne forbindelse bruger hun mad som et eksempel:

"*Mad kan være appetitvækkende, men den kan også fremkalde en erfaring af noget, der rækker ud over maden selv.*" (Jørgensen 2012, 238)

Man kan på den måde sige, at den æstetiske erfaring er en anledning til en erfaring af noget, som går ud over det sanselige – det skal vække følelser. En æstetisk erfaring skal indeholde *merbetydning (Jørgensen 2012, 237).* Dette er den følelsesmæssige erkendelse en person subjektivt pålægger en sanselig erfaring. Den følelsesmæssige og åndelige erfaring, som den æstetiske tilgang kan fremme, har dermed en klar forbindelse til religioners ritualiseringer, som typisk forsøger at skabe en forbindelse mellem det *profane* og de *transcendente* for at bruge begreber fra religionshistorikeren Mircea Eliade (Hinge 2011, 39). Dette omtales også på EMU således: "*Den egentlige æstetiske tilgang til forståelse af religion ligger i ritualiseringen…* " (EMU 2016). Eleverne får i dette forløb mulighed for at forholde sig til den merbetydning, som mad og smag kan tillægges i forbindelse med et ritual både i religiøs og ikke religiøs kontekst. Det skal gå op for dem at vores sanser, heriblandt også smagssansen, kan vække følelser og associationer i os, som kan påvirke os som mennesker.

Overgangsritualets tre faser

Overgangsritualet som fænomen er bl.a. blevet analyseret af den franske antropolog Arnold van Gennep. Ifølge Gennep er alle overgangsritualer bygget op over den samme struktur, som består af tre dele: *seperationsfasen, liminalfasen* og *inkorporationsfasen* (Fibiger og Pedersen 2012, 147-148). Den første del er *separationsfasen*, hvor man i ritualet adskiller sig fra den verdslige verden, og forbereder sig på at træde ind i ritualets centrale del. Det kan vise sig på mange måder, men udgangspunktet er, at man skal indikere, at man fjerner sig fra sine vante dagligdagsrammer. Man kan f.eks. påføre sig en speciel påklædning eller lignende. Denne fase viser for én selv og folk omkring en, at man er klar til at træde ind den næste fase, som er selve kernen af overgangsritualet. Denne faser er *liminalfasen*, hvor man får kontakt til det symbolske eller hellige, og en forvandling finder sted. Dette kan vise sig for én i et syn, give én en følelse af guddommeligt nærvær, eller det kan ske via en præst eller et helligt relikvie. der gør kommunikation mulig. I forbindelse med dette undervisningsforløb vil mad typisk indgå som den genstand eller det relikvie, der indeholder en symbolsk værdi. Maden og dens smag skaber således forbindelse mellem det profane og det transcendente, hvilket er

med til at give en æstetisk erfaring, som indeholder merbetydning. I liminalfasen vil man typisk blive udsat sig for en prøve eller udfordring, som gør én modtagelig for forandring. Når en forvandling har fundet sted, skal man vende tilbage til den verden, som man kort tid forinden har forladt. Derefter er man angiveligt et andet menneske med en anden "status" (ibid.). Denne tilbagevending er *inkorporationsfasen*, hvor hovedpersonen skal tilbage med sin nye "status", for at indgå i en ny sammenhæng med den verdslige verden. Det er vigtigt at huske på, at ritualer ikke bogstavelig talt er bygget op ud fra denne model. Vidt forskellige overgangsritualer kan dog analyseres med denne teori, for at give et overblik over strukturen og formålet med overgangsritualet som fænomen.

Referencer

Fibiger, Marianne Qvortrup, og Rene Dybdal Pedersen. »Den religionsfænomenologisk-komparative tilgang.« I *Religionslærerens Håndbog II*, af Carsten Bo Mortensen og Lene Therkelsen (red.), 141-172. Frederiksberg C: Religionspædagogisk Forlag, 2012.

Furseth, Inger, og Pål Repstad. *Religionssociologi. En introduktion.* 1. København: Hans Reitzels Forlag, 2015.

Hinge, Helle. »Religionsvidenskaberne.« Kap. 2.1 i *Religionsdidaktik*, af Mette Buchardt (red.), 37-48. København: Gyldendal, 2011.

Jørgensen, Dorthe. »Den æstetiske tilgang.« I *Religionslærerens Håndbog II*, af Carsten Bo Mortensen og Lene Therkelsen (red.), 235-260. Frederiksberg C: Religionspædagogisk Forlag, 2012.

Larsen, Borck Henrik. *EMU.* 2016. http://www.emu.dk/modul/vejledning-faget-kristendomskundskab (senest hentet eller vist den 11. 10 2017).

Uddybende om nadver

http://www.folkekirken.dk/gudstjeneste/nadver

https://www.religion.dk/undervisning/s%C3%A5dan-foreg%C3%A5r-nadveren

http://denstoredanske.dk/Symbolleksikon/Kristendom,_j%C3%B8dedom_og_islam/nadver